

Б. Купчак
здобувач;
Л. Гачак-Величко
магістр,

Львівський університет бізнесу та права

КОРПОРАТИВНІ ПРАВА ТА ЇХ ЗАСТОСУВАННЯ В ГОСПОДАРСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Поняття корпоративних прав нерозривно пов'язане з корпоративними обов'язками. Ці поняття є неподільні. Коло обов'язків (так само як обсяг прав) визначається організаційно-правовою формою юридичної особи.

Ключові слова: корпоративні права, види, ознаки корпоративних прав, право власності тощо.

Понятие корпоративных прав неразрывно связано с корпоративными обязанностями. Эти понятия неразделимы. Круг обязанностей (также как круг прав) определяется организационно-правовой формой юридического лица.

Ключевые слова: корпоративные права, виды, признаки корпоративных прав, право собственности и т.д.

The concept of corporate law is inextricably linked with corporate responsibilities. These concepts are indivisible. Duties (as well as the volume of rights) defined organizational form of legal entity.

Keywords. Corporate law, types, signs of corporate rights, ownership, etc.

Вступ. Відповідно до ст. 167 ГК корпоративні права – це права особи, частка якої визначається у статутному фонді (майні) господарської організації, що включають правомочності на участь цієї особи в управлінні господарською організацією, отримання певної частки прибутку (дивідендів) даної організації та активів у разі ліквідації останньої відповідно до закону, а також інші правомочності, передбачені законом та статутними документами.

Визначення корпоративних прав наведено також і в п. 1.8 Закону «Про оподаткування прибутку підприємств»: корпоративні права – це право власності на статутний фонд (капітал) юридичної особи або його частку (пай), включаючи права на управління, отримання відповідної частки прибутку такої юридичної особи, а також активів у разі її ліквідації відповідно до чинного законодавства, незалежно від того, чи створена така юридична особа у формі господарського товариства, підприємства, заснованого на власності однієї юридичної або фізичної особи, або в інших організаційно-правових формах.

Обидва поняття близькі за змістом, але в цивільному обороті, на наш погляд, слід керуватися поняттям, наведеним у ГК, оскільки воно є загальним. Серед іншого різниця між цими поняттями полягає, зокрема, в тому, що Закон «Про оподаткування прибутку підприємств» пояснює корпоративні права як право власності на статутний капітал або його частку, і ГК – як права особи, частка якої визначена в статутному капіталі. Тобто конструкція права власності до корпоративних прав вже не застосовується.

Виклад основного матеріалу. ЦК вводить нове поняття – право участі в товаристві. Категорія корпоративних прав у цьому нормативному не використовується. Однак за своїм призначенням ці кантори є близькими. Відповідно до ст. 100 ЦК право участі у товаристві є особистим немайновим правом і не може окремо передаватися іншій особі. Як бачимо, закон дає лише загальну характеристику цього права як особистого немайнового, але не відкриває його змісту, як це зроблено у ст. 167 ГК.

Поняття особистого немайнового права наведено у ст. 269 ГКУ. Істотними його ознаками є відсутність економічного змісту, неможливість втрати цих прав через відмову або позбавлення, довічність володіння, невідчужуваність. На нашу думку, жодна з цих ознак особистого немайнового права для права участі не характерна. По-перше, право участі в товаристві «породжує» право на одержання частини прибутку, а тому воно має економічний (майновий) зміст. По-друге, право участі в товаристві може бути відчужене разом із відчуженням частки в статутному капіталі товариства. По-третє, у ч. 2, 3 ст. 100 ЦК йдеться про вихід і виключення учасника з товариства. А що це, як не відмова (коли йдеться про вихід) або позбавлення права (коли йдеться про виключення)?

Наведене дає підстави вважати ст. 100 ЦК помилкою. А якщо виходити з того, що право участі у товаристві за ЦК є аналогом корпоративних прав за ГК, то причина такої концептуальної різниці між ними взагалі незрозуміла. Можемо пояснити це лише недостатньою теоретичною розробкою категорії корпоративних прав.

Колеги відзначали, що право участі як самостійна категорія, відмінна від корпоративних прав, має сенс лише щодо непідприємницьких товариств. Право участі в політичній партії або громадській організації – це особисті права і, мабуть, саме вони малися на увазі розробниками ст. 100 ЦК.

Зі змісту ст. 167 ГК можна виділити такі ознаки корпоративних прав:

- суб'єктом (носієм) цих прав є особа, котра має частку в статутному фонді (майні) господарської організації. Поняття корпоративного права пов'язане з часткою в статутному капіталі. Одне неможливе без іншого. Частка в капіталі і корпоративні права співвідносяться між собою як причина і наслідок. Первинною є частка в статутному капіталі юридичної особи. Її розмір визначає обсяг належних особі корпоративних прав. Відчуження частки в статутному капіталі однозначно призводить до відчуження корпоративних прав, оскільки вони є невіддільними;
- складний зміст корпоративних прав, які включають в себе кілька можливостей особи, що передбачені законом та установчими документами [16, с. 54-55].

Як бачимо, законодавець обмежує поняття корпоративних прав тими юридичними особами, в яких учасники мають частку в статутному капіталі або частку в майні господарської організації. За межами цього поняття опиняється широкий спектр юридичних осіб, учасники яких не мають часток в капіталі або в майні. Це – більшість непідприємницьких товариств, усі установи. Але між цими юридичними особами та їх учасниками (засновниками) теж існують правовідносини. Якщо вони не корпоративні, то які? Гадаємо, що правова сутність цих відносин не залежить від того, чи має учасник частку в статутному капіталі (майні) організації. Від цього залежить тільки зміст корпоративних відносин.

На наш погляд, корпоративні права виникають у засновника (учасника) щодо будь-яких юридичних осіб незалежно від того, чи формується статутний капітал. Тому легальне визначення поняття корпоративних прав слід змінити.

Корпоративні права мають відносний характер, тобто вони виникають щодо конкретної юридичної особи.

Корпоративні права є комплексними (множинними) за змістом і включають такі групи прав:

- 1) організаційні – право брати участь в управлінні, право голосу, право на отримання інформації про діяльність юридичної особи;
- 2) майнові – право на отримання частини прибутку від діяльності юридичної особи, право на отримання частини активів у разі її ліквідації.

Поняття корпоративних прав нерозривно пов'язане з корпоративними обов'язками. Ці поняття є неподільні. Коло обов'язків (так само як обсяг прав) визначається організаційно-правовою формою юридичної особи. Учасники юридичних осіб (насамперед господарських товариств) мають такі майнові обов'язки:

- зробити внесок до статутного капіталу в розмірі і порядку, передбаченому установчими документами. В непідприємницьких організаціях цей обов'язок виражається у сплаті вступних та членських внесків;
- вносити додаткові внески;
- нести додаткову відповідальність за зобов'язаннями юридичної особи, якщо це передбачено законом.

Має учасник і організаційні обов'язки:

- виконувати рішення вищих органів управління;
- не перешкоджати своїми діями досягненню цілей товариства;
- сприяти товариству в реалізації його мети;
- не розголошувати комерційну таємницю і конфіденційну інформацію [18, с.90-91]

Названі елементи майнового і організаційного характеру лише в сукупності становлять корпоративне право. Інакше кажучи, корпоративне право – це сукупність усіх прав та обов'язків, які має особа щодо конкретної юридичної особи. Конкретний зміст корпоративного права, співвідношення в ньому майнових і організаційних елементів визначається організаційно-правовою формою юридичної особи. Так, відповідно до ст. 81 Закону «Про господарські товариства» вкладники командитного товариства не мають права брати участі в управлінні справами такого товариства. Існує обмеження на право брати участь в управлінні акціонерним товариством для власників привілейованих акцій. У цих випадках корпоративне право не містить частини організаційних елементів.

Щодо комерційних юридичних осіб законодавство України не передбачає випадків обмеження майнових елементів корпоративних прав. Більше того, між організаційними і майновими елементами є певна взаємозалежність: у випадку обмеження організаційних прав особа має певні переваги в реалізації майнових прав. Так, вкладник командитного товариства несе обмежену відповідальність, і має першочергове право перед іншими учасниками, що несуть повну відповідальність, на повернення свого внеску; акціонер, який володіє привілейованими акціями, має право отримувати дивіденди у фіксованому розмірі, незалежно від результатів діяльності акціонерного товариства. Отже, зменшення обсягу організаційних прав компенсується розширенням майнових прав.

В некомерційних юридичних особах їх члени не мають майнових прав, хоча можуть мати майнові обов'язки у вигляді сплати вступних та членських внесків. Разом з тим відсутність майнових прав впливає на організаційні права – всі члени мають рівне право на участь в управлінні, яке базується на приналежності до організації у формі членства. Тривалість членства, а також розмір внесків не впливають на зміст організаційних прав.

Відсутність майнових прав засновників щодо некомерційних юридичних осіб ще не означає, що між ними не виникають корпоративні правовідносини. Вважаємо, що і в таких організаціях названі правовідносини існують, але їх зміст є специфічним порівняно з комерційними юридичними особами. Членство в некомерційній організації також може бути об'єктом правочину. На таких засадах побудовано членство в дисконтних організаціях, в яких надання суттєвих знижок при придбанні товарів (послуг) обумовлено належністю до організації – членством.

Отже, за змістом можна виділити два види корпоративних прав:

- повні – включають і організаційні, і майнові права;
- неповні (обмежені) – або організаційні, або майнові права.

Залежно від обсягу корпоративних прав в учасника можуть виникати додаткові права. Наприклад, акціонер, який володіє більш як 10% акцій, вправі запропонувати питання, яке обов'язково повинно бути включене до порядку денного загальних зборів.

Корпоративні права є подільними за обсягом і неподільними за змістом. Зі складу корпоративних прав можуть бути виділені окремі елементи, які мають характер майнових прав, зокрема, право на одержання частини прибутку, право на одержання частини майна товариства в разі ліквідації. Однак ці майнові права не можуть розглядатися як самостійний об'єкт правовідносин, оскільки корпоративні права є неподільними за змістом. Законом не передбачена і одночасно не відповідає йому ситуація, коли, наприклад, право участі в управлінні належить одній особі, а право на одержання частини майна в разі ліквідації (або право на одержання частини прибутку) – іншій.

Відчуження навіть частини корпоративних прав означає одночасний перехід до набувача всіх прав та обов'язків, які становлять зміст корпоративних прав. У ст. 53 Закону «Про господарські товариства» прямо зазначено, що при передачі частки (її частини) третій особі відбувається одночасний перехід до неї всіх прав та обов'язків, які належали учаснику, котрий відступив її повністю або частково.

Враховуючи вищевикладене, можна запропонувати таке визначення: *корпоративні права – це сукупність правових можливостей учасника певної юридичної особи, зміст яких визначається її організаційно-правовою формою.*

Корпоративні права є специфічним об'єктом цивільних правовідносин. Як вже зазначалося, в ЦК корпоративні права не згадуються, тому встановити їх місце в системі об'єктів цивільних прав можна лише теоретично.

Відповідно до ст. 177 ЦК об'єктами цивільних прав є речі, у тому числі гроші та цінні папери, інше майно, майнові права, результати робіт, послуги, результати інтелектуальної, творчої діяльності, інформація, а також інші матеріальні і нематеріальні блага.

Найближче корпоративні права подібні до майнових прав. Традиційно майновим правом вважається право суб'єкта, що виникає із зобов'язального правовідношення. Такий підхід запропоновано Національним банком України у п. 4 Методичних рекомендацій щодо застосування комерційними банками Закону України «Про заставу» від 8 жовтня 1993 року, в якому майнові права визначено як права на вимоги за зобов'язаннями, в яких заставадавець виступає кредитором. Отже, майнові права є елементом зобов'язальних правовідносин.

Відповідно до ст. 509 ЦК зобов'язанням є правовідношення, в якому одна сторона (боржник) зобов'язана вчинити на користь другої сторони (кредитора) певну дію (передати майно, виконати роботу, надати послугу, сплатити гроші тощо) або утриматися від певної дії, а кредитор має право вимагати від боржника виконання його обов'язку. Сторонами у зобов'язанні є боржник і кредитор. Якщо кожна із сторін у зобов'язанні має одночасно і права, і обов'язки, вона вважається боржником у тому, що вона зобов'язана вчинити на користь другої сторони, і одночасно кредитором у тому, що вона має право вимагати від неї.

Отже, зміст та обсяг майнових прав визначається зобов'язанням, яке є підставою виникнення цих прав. Якщо зобов'язання немає, то й майнових прав не виникає. Якщо кредитор одночасно має обов'язок, що виник із зобов'язання, то цей обов'язок не включається до змісту майнових прав: права і обов'язки – це окремі об'єкти.

На відміну від майнових прав, корпоративні права є комплексними за змістом та їм відповідають корпоративні обов'язки, які невіддільні від прав. Тому сам термін «корпоративні права» не зовсім точний, оскільки відображає лише одну сторону цього цілісного явища – права.

Оскільки майнові права – це тільки права кредитора у зобов'язальному правовідношенні, а корпоративні права включають в себе і права, і обов'язки, ці два поняття не збігаються. Тобто корпоративні права не є видом майнових прав.

Цивільне право оперує більш широким поняттям, яке охоплює практично всі об'єкти цивільних прав – майно. Відповідно до ст. 190 ЦК майном як особливим об'єктом вважається окрема річ, сукупність речей, а також майнові права та обов'язки. Гадаю, що корпоративні права є майном.

Форма корпоративних прав. Корпоративні права можуть існувати у різних формах: як частка в статутному капіталі господарського товариства, визначена в статуті, як пай в кооперативі, як акція. Форма, тобто зовнішній прояв, зовнішня фіксація корпоративних прав не впливає на їх сутність.

Назвні корпоративні права можуть виражатися в інших об'єктах – наприклад, акціях. Остання лише виражає корпоративні права, належні власнику цього цінного паперу стосовно акціонерного товариства, яке здійснило їх емісію. Відповідно до ст. 4 Закону «Про цінні папери і фондову біржу» замість акцій акціонеру може видаватися сертифікат на сумарну номінальну вартість придбаних акцій, який не є цінним папером. Якщо акціонеру замість акцій видали сертифікат на певну кількість акцій, то чи означає це, що він не є власником акцій. Вважаємо, що незалежно від того, як саме засвідчується придбання акцій (сертифікатом акцій чи акціями), особа, що придбала акції, є їх власником. Навіть у тих випадках, коли акції були видані, але втрачені, є можливість їх поновити. І це тому, що акція лише засвідчує корпоративні права. Невдача акції є підставою виникнення корпоративних відносин між акціонером і акціонерним товариством. Підставою є придбання акції. Особа купує акції не заради них самих, а заради тих прав, які з ними пов'язуються. Засвідчення цих прав акцією пов'язано зі специфікою самого акціонерного товариства як форми об'єднання капіталів. Необхідність виразу корпоративних прав в акціях зумовлена потребами їх обігу на ринку капіталів, що надає власнику акцій можливість відносно просто здійснювати їх відчуження. Акціонер володіє правами, вираженими в акції, і без фактичного володіння нею, якщо придбав її на законних підставах. Стосовно акцій на пред'явника діє лише презумпція правомірності володіння. Але й вона може бути спростована в загальному порядку.

Таким чином, право власності акціонера на акції буде існувати і в тому випадку, коли акція як об'єктивно виражений цінний папір відсутня. Чому ж не визнати право власності на корпоративні права і за тими особами, права яких не виражаються у додаткових проміжних об'єктах (таких як акція)? Хіба можна стверджувати, що особа не є власником корпоративних прав лише тому, що вони не виражені в інших об'єктах права власності? Це було б безпідставно. В тих випадках, коли мова йде не про акціонерні товариства, корпоративні права закріплюються безпосередньо в установчих документах юридичної особи.

Підстави набуття корпоративних прав. Первинним суб'єктом корпоративних відносин є, з одного боку, засновник (кожен із засновників), з другого – юридична особа.

Єдиного терміна для позначення носія корпоративних прав в Україні немає. Це і засновники (у вузькому розумінні), учасники, вкладники, члени, власники підприємств тощо. Термінологічну різницю між ними слід враховувати, тому що при всій і своїй подібності ці терміни мають неоднакове значення.

Як відзначив Верховний Суд України у п. 2 постанови Пленуму від 25 квітня 2003 року № 3 «Про практику застосування судами законодавства про відповідальність за окремі злочини у сфері господарської діяльності» від правильного розуміння значення цих термінів у конкретних статтях КК залежить вирішення питання щодо наявності чи відсутності ознак складу злочину. Щоб не було плутанини, як загальний будемо використовувати термін «учасник» [1].

Усі підстави набуття корпоративних прав можна поділити на дві групи:

- первинні – коли набуття корпоративних прав відбувається безпосередньо від юридичної особи. Основними з них є створення або участь у створенні юридичної особи; прийняття учасників; внесення ними внесків до статутного капіталу; придбання акцій нової емісії; продаж акцій чи часток, які належать юридичній особі;
- похідні – коли набуття корпоративних прав відбувається від учасників юридичної особи. Основними похідними підставами є відступлення часток, продаж акцій, спадкування часток.

Слід зазначити, що для набуття корпоративних прав щодо комерційних юридичних осіб важливим є не стільки факт заснування юридичної особи, скільки участь у формуванні її майна. Така участь може полягати у внесенні вкладів до статутного капіталу, придбанні акцій, часток, належних учасникам господарських товариств, учасниками, іншими особами або ж безпосередньо самим товариством.

Внески, не пов'язані з формуванням статутного капіталу, не можуть породжувати корпоративних прав. Причина в тому, що внесення засновником майна до статутного капіталу не породжує для юридичної особи обов'язку повертати цей внесок. Майно вноситься до статутного капіталу безоплатно, засновник втрачає право на нього, ризикує його втратити у випадку неефективної діяльності юридичної особи, а отже, він повинен мати можливість впливу на подальшу «долю» цього майна. Правовим засобом забезпечення такої можливості є корпоративні права. Вони дають можливість реально впливати на діяльність юридичної особи в цілому, не лише в частині внесеного до статутного капіталу майна. Втрачаючи право власності на майно, внесене до статутного капіталу, особа набуває корпоративні права.

Щодо підприємств, створення яких не вимагає формування статутного капіталу, корпоративні правовідносини виникають з самого факту їх заснування.

Підставою набуття корпоративних прав у невідприємницьких товариствах є вступ (прийняття) особи в товариство. Виконання майнових обов'язків, як правило, не впливає на зміст корпоративних прав учасників таких товариств.

Момент виникнення корпоративних правовідносин. Питання про момент виникнення корпоративних правовідносин між учасником і юридичною особою законом не вирішено. Коли ж особа стає повноправним учасником? Ось одна із ситуацій, що демонструють гостроту цієї проблеми. Учасник товариства з обмеженою відповідальністю «Х» за згодою інших учасників продав свою частку третій особі. Коли гроші були сплачені, виявилось, що новий учасник не має наміру продовжувати господарську діяльність товариства, а його цікавить лише приміщення магазину. Інші учасники категорично проти цього, нового учасника до управління не допускають і відмовляються затверджувати зміни до статуту у зв'язку зі зміною складу учасників. Повстає питання: учасник він чи ще ні?

Гадаємо, що момент набуття корпоративних прав залежить від підстав набуття. При первинних способах набуття корпоративних прав вони виникають з моменту їх повної оплати. У разі повної оплати корпоративні права виникають в оплаченій частині. Саме цим можна пояснити, що відповідно до ч. 3 ст. 147 ЦП частка учасника товариства з обмеженою відповідальністю може бути відчужена до повної її сплати лише у тій частині, у якій її уже сплачено.

При плідних способах набуття корпоративних прав вони виникають з моменту, визначеного договором, а якщо такий момент не визначений, то з моменту його укладення.

Право на участь в управлінні. Управління юридичною особою можливе у різних формах. Основними формами є пряме і опосередковане управління. Пряме управління здійснюється шляхом безпосередньої участі в роботі керівних органів юридичної особи. Опосередковане управління – це вплив на роботу органів управління, опосередкований іншими особами.

Право на участь в управлінні є одним із найважливіших елементів і суб'єктивних корпоративних прав. Здійснення цього права забезпечує учаснику можливість впливати на діяльність юридичної особи.

Окремими елементами права на участь в управлінні є такі:

а) брати участь у вирішенні найважливіших питань діяльності товариства, у тому числі прийняття рішення про внесенню змін до статуту, обрання членів ради та ревізійної комісії, додатковий випуск акцій, викуп товариством розміщених ним акцій, укладення правочинів на значну суму, реорганізацію товариств та інші дії, які призводять до суттєвих корпоративних змін.

Учасники товариства повинні мати право вирішувати найважливіші питання діяльності товариства. Рішення з таких питань повинні прийматися вищим органом товариства – загальними зборами. Перелік повноважень загальних зборів, у тому числі тих, що належать до виключної компетенції, має бути чітко встановлений у статуті товариства;

б) право вчасно отримувати повідомлення про скликання загальних зборів, яке повинно містити інформацію про дату, час та місце проведення зборів, а також повний перелік питань порядку денного з обов'язковим зазначенням способу, за допомогою якого учасники можуть ознайомитися з документами щодо порядку денного. Час, місце проведення та процедура реєстрації учасника для участі у загальних зборах товариства повинні створювати сприятливі умови для участі учасника у зборах;

в) право своєчасно та у зручний для учасника спосіб знайомитися з матеріалами, пов'язаними з порядком денним загальних зборів, та отримувати додаткову інформацію стосовно питань порядку денного від посадових осіб та інших уповноважених осіб товариства [6].

Для того, щоб учасники могли прийняти виважені рішення з питань порядку денного, товариство повинно забезпечити учасникам можливість у будь-який час з моменту повідомлення про скликання загальних зборів до дня їх проведення ознайомитися з документами, пов'язаними з порядком денним. При цьому товариство повинно забезпечити акціонеру можливість ознайомитися з такими документами у зручний спосіб, зокрема, через ознайомлення у приміщенні товариства; надсилання на запит акціонера поштою, факсом, електронною поштою; розміщення у мережі Інтернет за адресою, що зазначається у повідомленні про скликання загальних зборів.

Якщо до порядку денного включено питання щодо затвердження річних результатів діяльності товариства, порядку розподілу прибутку, визначення порядку покриття збитків, акціонерам повинні надаватись копії фінансової звітності (баланс, звіт про фінансові результати, звіт про рух грошових коштів, звіт про власний капітал і примітки до звітів), копії рекомендацій наглядової ради, висновку ревізійної комісії та висновку аудиторської фірми (аудитора).

Якщо до порядку денного внесено питання про обрання органів управління, акціонерам повинна бути надана повна інформація про кандидатів на відповідні посади.

Акціонери повинні мати право задавати питання і отримувати інформацію стосовно будь-яких пунктів порядку денного або документів, пов'язаних з ними, від посадових осіб та інших уповноважених осіб товариства;

г) право вносити пропозиції та вимагати їх включення до порядку денного загальних зборів за умови внесення такої пропозиції акціонером (акціонерами), який (які) володіють необхідною кількістю голосів.

Підстави для відмови щодо включення пропозиції акціонера повинні бути чітко передбачені у внутрішніх документах товариства. Пропозиції акціонера (акціонерів), які володіють відповідною кількістю голосів (згідно з вимогою закону), повинні бути включені до порядку денного в обов'язковому порядку.

Товариство повинно не пізніше як за 10 днів до загальних зборів повідомити акціонерів про зміни у порядку денному шляхом опублікування повідомлення у тих засобах масової інформації, в яких було надруковано загальне повідомлення про скликання зборів, а також шляхом надсилання персонального письмового повідомлення рекомендованим листом або вручення особисто за власним підписом акціонера-власника іменних акцій. У персональному повідомленні, що надсилається акціонеріві, пропозиція якого була відхилена, повинні бути зазначені підстави відхилення його пропозиції;

г) право брати участь у загальних зборах особисто або через вільно обраного представника, причому голоси, подані на загальних зборах акціонерами та представниками акціонерів, мають однакову силу;

д) право брати участь в обговоренні та голосуванні з питань порядку денного, причому процедура голосування на загальних зборах повинна забезпечувати прозорість та надійність підрахунку голосів.

У товаристві має бути вироблений механізм обговорення питань порядку денного на загальних зборах, який повинен передбачати можливість акціонера (його представника) висловити свою думку з питань порядку денного в усній або письмовій формі.

Право на одержання інформації. Відповідно до ст. 10 Закону «Про господарські товариства» учасники господарського товариства мають право одержувати інформацію про діяльність товариства. На вимогу учасника товариство зобов'язане надавати йому для ознайомлення:

- 1) річні баланси;
- 2) звіти товариства про його діяльність;
- 3) протоколи зборів.

Відповідно до ст. 88 ГК на вимогу учасника товариство зобов'язане надати йому для ознайомлення:

- 1) річні баланси;
- 2) звіти про фінансово-господарську діяльність товариства;
- 3) протоколи ревізійної комісії;
- 4) протоколи зборів органів управління товариства тощо. Як бачимо, перелік інформації, яка надається, ширший. Право на отримання інформації про товариство є одним з головних прав акціонера. Лише на підставі повної, достовірної та своєчасної інформації про товариство акціонер може прийняти виважене рішення стосовно своєї інвестиції та реалізувати більшість своїх прав.

Згідно з роз'ясненням Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку від 29 жовтня 2002 року № 5 «Про порядок застосування пункту «г» статті 10 Закону України «Про господарські товариства» надання акціонерам інформації про діяльність товариства є обов'язком виконавчого органу акціонерного товариства (ст. 47 Закону «Про господарські товариства»).

Для отримання можливості акціонеру ознайомитись з офіційними документами товариства йому необхідно направити до виконавчого органу товариства інформаційний запит. Запит може бути індивідуальним або колективним. Він подається в письмовій формі. Під запитом щодо надання письмової або усної інформації розуміється звернення акціонера (акціонерів) з вимогою надати письмову або усну інформацію про діяльність товариства. У запиті повинно бути зазначено прізвище, ім'я та по батькові акціонера, документ та письмова або усна інформація, що його цікавить, та адреса, за якою він бажає одержати відповідь. Термін вивчення та задоволення запиту щодо надання виконавчим органом товариства інформації визначається ст. 33 Закону України від 2 жовтня 1992 року «Про інформацію».

Акціонери при ознайомленні з документами про діяльність, товариства відповідно до ст. 35 Закону «Про інформацію» мають право робити виписки з наданих їм для ознайомлення документів, фотографувати їх, записувати текст на магнітну плівку тощо.

Оскарження дій виконавчого органу щодо ненадання, несвоєчасного надання та надання інформації, що не відповідає дійсності, здійснюється в судовому порядку.

Методичні рекомендації щодо доступу акціонерів та інших заінтересованих осіб до інформації про акціонерне товариство схвалені рішенням Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку від 26 січня 2005 року № 27.

Принципи інформаційної політики. Основними принципами інформаційної політики акціонерних товариств є прозорість, регулярність, оперативність, доступність, вірогідність, повнота, збалансованість, рівноправність, захищеність інформаційних ресурсів.

Принцип прозорості означає максимально можливу інформаційну відкритість акціонерного товариства для акціонерів та інших заінтересованих осіб, обов'язковий розгляд акціонерним товариством ініціатив, зауважень, пропозицій, запитів, наданих у встановленому порядку, обов'язковість та своєчасність інформування заявників про прийняті заходи з наданням їм відповідної інформації.

Принцип регулярності означає, що акціонерне товариство має на регулярній основі надавати своїм акціонерам та іншим заінтересованим особам інформацію про акціонерне товариство, використовуючи можливі засоби інформування.

Принцип оперативності означає, що акціонерне товариство має намір у найкоротший термін інформувати акціонерів та інших заінтересованих осіб про найбільш істотні події та факти, що стосуються їх інтересів та діяльності акціонерного товариства.

Принцип доступності означає, що способи доведення істотної інформації про акціонерне товариство до акціонерів та інших заінтересованих осіб забезпечують їм вільний і необтяжливий доступ до такої інформації.

Принцип вірогідності означає, що акціонерне товариство надає своїм акціонерам та іншим заінтересованим особам перевірену інформацію, що відповідає дійсності.

Принцип повноти означає, що акціонерне товариство надає про себе інформацію достатню, щоб сформувані найбільш повне усвідомлення акціонерів та інших заінтересованих осіб щодо питань, які їх цікавлять.

Принцип збалансованості означає, що акціонерне товариство виходить з розумного балансу відкритості та прозорості з одного боку, та конфіденційності – з іншого.

Принцип рівноправності означає, що акціонерне товариство забезпечує рівні права та можливості в одержанні та доступі до інформації для всіх акціонерів.

Принцип захищеності означає, що акціонерне товариство застосовує відповідно до чинного законодавства засоби захисту інформації, які складають державну, службову та комерційну таємницю.

Правила розкриття інформації. Відповідальність за інформування про діяльність акціонерного товариства несуть його виконавчі органи. Вони розробляють порядок надання інформації акціонерам та іншим заінтересованим особам, який погоджується наглядовою радою та затверджується загальними зборами акціонерів.

Порядок надання інформації акціонерам та іншим заінтересованим особам може бути врегульований у статуті акціонерного товариства.

Акціонерне товариство готує та розкриває таку інформацію про свою діяльність (крім передбаченої вимогами чинного законодавства, а також такої, що впливає із зобов'язань акціонерного товариства):

- періодичну інформацію про виробничу, фінансово-господарську та внутрішньо-корпоративну діяльність акціонерного товариства;
- інформацію про істотні події та результати роботи і діяльності акціонерного товариства;
- інформацію про соціальну політику акціонерного товариства;
- інформацію про діяльність акціонерного товариства в області екології;
- інформацію про виступи керівників акціонерного товариства в засобах масової інформації, прес-релізи акціонерного товариства [2].

Відповідно до ст. 24 Закону «Про цінні папери і фондову біржу» емітент зобов'язаний не менше одного разу на рік інформувати громадськість про своє господарсько-фінансове становище і результати діяльності. Річний звіт публікується не пізніше дев'яти місяців року, наступного за звітним, і надсилається держателям іменних акцій та реєструючому органу.

У річному звіті повинні міститись такі дані про емітента:

- а) інформація про результати господарювання за попередній рік;
- б) підтвержені аудитором (аудиторською фірмою) річний баланс та довідка про фінансовий стан;
- в) основні відомості про додатково випущені цінні папери;
- г) обґрунтування змін у персональному складі службових осіб.

Крім того, відповідно до ст. 25 Закону емітент зобов'язаний протягом двох днів надіслати фондовій біржі і реєструючому органу, а також опублікувати в офіційній газеті фондової біржі інформацію про зміни, що відбулися в його господарській діяльності і впливають на вартість цінних паперів або розмір доходу за ними, а саме:

- а) зміни прав на цінні папери;
- б) зміни у персональному складі службових осіб;
- в) арешт банківських рахунків емітента;
- г) початок дій з санірування (здійснення комплексу заходів, спрямованих на оздоровлення фінансового стану емітента);
- г) реорганізацію, зупинення або припинення діяльності емітента;
- д) знищення не менш як 10% майна емітента внаслідок над звичайних обставин;
- є) пред'явлення позову до емітента в розмірі, що перевищує 10% статутного фонду або суми вартості основних і оборотних коштів емітента;
- є) одержання кредиту або емісію цінних паперів у розмірі, що перевищує 50% статутного фонду або суми вартості основних та оборотних коштів емітента.

Емітент у зв'язку з опублікуванням недостовірних відомостей про нього, які можуть вплинути на вартість цінних паперів або розмір доходу по них, зобов'язаний протягом двох робочих днів вжити заходів щодо виправлення цих відомостей.

З метою реалізації права акціонерів на інформацію, а також забезпечення оперативності в її поданні, істотної для акціонерів та інших заінтересованих осіб, акціонерне товариство використовує такі засоби інформування:

- вручення (пересилання) документарної інформації (у паперовому вигляді);
- надання інформації на магнітних носіях (у випадках, установлених внутрішнім положенням або статутом товариства);
- розкриття інформації через засоби масової інформації;
- інформування через Інтернет-портали. Рекомендується на веб-сайті акціонерного товариства розмістити: текст статуту і зміни до нього, річні та щоквартальні звіти, інформацію про емісію цінних паперів, аудиторські висновки, інформацію про істотні факти, інформацію, що стосується проведення загальних зборів акціонерів, і найважливіші рішення наглядової ради, стратегію розвитку акціонерного товариства;
- інформування в ході публічних виступів, а також під час групових або особистих зустрічей з акціонерами посадових осіб акціонерного товариства [3].

Акціонерне товариство розкриває інформацію про всі угоди, предметом яких є його майно, вартість якого складає 10 % і більше чистих активів товариства, та які можуть вплинути на ринкову вартість акцій.

При розкритті фінансової звітності на замовлення акціонерів та інших заінтересованих осіб надається інформація щодо прибутку на акцію. Крім того, розкриваються такі показники, як:

- відношення позикового капіталу до власного;
- оцінка змін у складі та структурі активів за останні 3 роки;
- оцінка поточної та перспективної ліквідності активів;
- аналіз рентабельності акціонерного товариства;
- у разі зовнішньоекономічної діяльності акціонерного товариства відсоткове співвідношення доходів, отриманих від експортних угод, до загальної суми доходів від усіх угод товариства за рік.

У разі потреби для забезпечення більш повного висвітлення діяльності акціонерного товариства зазначений перелік показників може бути розширений або змінений відповідно до специфіки діяльності акціонерного товариства, вимог акціонерів та інших заінтересованих осіб. Він затверджується рішенням загальних зборів акціонерного товариства.

Акціонерному товариству рекомендується розкривати інформацію щодо причин:

- придбання акціонерним товариством власних акцій;
- підвищення (зниження) вартості акцій акціонерного товариства не менше ніж на 5 %;
- припинення виробництва товарів, робіт і послуг, реалізація яких за підсумками фінансового року, що передує звітному, складала не менше 10% у загальному обсязі виробництва товарів, робіт і послуг;
- зміна пріоритетних напрямів діяльності акціонерного товариства;
- зміна аудитора, реєстратора чи депозитарію акціонерного товариства.

На вимогу учасника товариство зобов'язано надавати йому для ознайомлення річні баланси, звіти товариства про його фінансово-господарську діяльність, протоколи зборів, протоколи наглядової ради, протоколи ревізійної комісії, протоколи зборів органів управління товариства тощо. На вимогу акціонерів видаються засвідчені витяги з книги протоколів.

Обсяг, склад, способи надання інформації, що надається акціонерам та іншим заінтересованим особам на їх запит, встановлюються акціонерним товариством відповідно до статуту або внутрішнього положення.

Порядок надання інформації акціонерам та іншим заінтересованим особам.

Заінтересована особа – юридична чи фізична особа, яка бажає отримати інформацію та має на це право.

До заінтересованих осіб належать:

- а) акціонери;
- б) потенційні інвестори;
- в) кредитори;
- г) контрагенти з правочину;
- д) інші особи, що виявили заінтересованість в отриманні відповідної інформації.

Отримання акціонером та/або іншою заінтересованою особою можливості ознайомитись з офіційними документами товариства здійснюється на підставі письмового запиту. Запит акціонера та іншої заінтересованої особи до акціонерного товариства складається у письмовій довільній формі, водночас у ньому повинно бути зазначено [4]:

- прізвище, ім'я, по батькові (для фізичної особи), у разі звернення юридичної особи – повна її назва, ідентифікаційний код;
- для акціонерів товариства – кількість акцій та відсоток, яким акціонер володіє;
- зміст запиту;
- адреса, за якою передбачається отримати відповідь;
- підпис.

У разі якщо надісланий запит не відповідає встановленим вимогам, акціонерне товариство має право не надавати відповідну інформацію, про що письмово повідомляє особі, яка надіслала запит. У відмові має бути зазначено:

- а) мотивовану підставу відмови;
- б) дату відмови;
- в) підпис посадової особи акціонерного товариства, яка відмовляє у задоволенні запиту.

Надання інформації акціонерам та іншим заінтересованим особам забезпечує структурний підрозділ акціонерного товариства, що відповідає за роботу з акціонерами. Цей підрозділ веде журнал обліку роботи з акціонерами та іншими заінтересованими особами. Форма, зміст та строк зберігання такого журналу затверджується правлінням акціонерного товариства.

Документи на запити акціонерів та інших заінтересованих осіб, та/або їх копії, якщо вони мають право на одержання (ознайомлення) такої інформації, надаються їм не пізніше 10 календарних днів з дати одержання запиту.

Можливість ознайомитися з документами акціонерного товариства відбувається за місцем розташування виконавчого органу товариства, а також іншими способами, передбаченими установчими документами. Акціонери, які ознайомлені з документами про діяльність товариства, мають право робити виписки з наданих їм для ознайомлення документів, фотографувати їх, записувати текст на магнітну плівку, про що робиться відповідний запис у журналі обліку роботи з акціонерами та іншими заінтересованими особами.

Документи акціонерного товариства надаються для ознайомлення акціонерам та іншим заінтересованим особам за пред'явленням відповідної вимоги, складеної в довільній письмовій формі на ім'я першої особи товариства. У вимозі повинно бути вказано прізвище, ім'я і по батькові особи, що звернулася (для юридичної особи – найменування і адреса), кількість належних йому акцій і найменування документа, щодо якого зроблений запит.

Акціонерне товариство відповідно до внутрішніх документів товариства визначає перелік документів, які надаються акціонерам та іншим заінтересованим особам безоплатно.

Для надання документів або видачі їх копій перевіряється факт володіння корпоративними правами акціонерного товариства особою, що звернулася.

Список документів і матеріалів, що надаються акціонерам для з'ясування питань, що виносяться на річні загальні збори акціонерів, щорічно затверджується наглядовою радою акціонерного товариства. В цьому списку обов'язково мають бути:

- річний звіт товариства про його діяльність;
- річна бухгалтерська звітність, у тому числі баланс, звіт про прибутки (збитки);
- рекомендації наглядової ради щодо розподілу прибутку товариства, у тому числі з виплати дивідендів (з обґрунтуванням кожної такої рекомендації);
- висновок ревізійної комісії товариства;
- висновок аудиторської організації (аудитора) товариства за результатами річної перевірки фінансово-господарської діяльності товариства;
- інформація про кандидатів до складу наглядової ради та ревізійної комісії товариства, про кандидатуру першої особи товариства;
- інформація про аудиторів товариства (у разі їх заміни) [6].

Якщо до порядку денного річних загальних зборів акціонерів включено питання про реорганізацію товариства, крім документів, передбачених законодавством, акціонерам надаються такі документи:

- обґрунтування причин реорганізації товариства;
- річні звіти та річні бухгалтерські баланси всіх організацій, що беруть участь у реорганізації, за 3 останні фінансові роки.

Річний звіт та пояснювальна записка до нього підписуються першою особою товариства, її головним бухгалтером, після чого зазначені документи розглядаються наглядовою радою та складається висновок-пропозиція щодо діяльності акціонерного товариства за звітний період для розгляду його на загальних зборах акціонерів. У разі якщо має місце незгода з висновком-про-позицією окремих членів наглядової ради, то вони (він) повинні письмово викласти свої заперечення (надати особливу думку). Особлива думка надається акціонерам товариства разом з річним звітом.

Інформація, що складає комерційну чи службову таємницю. Акціонерне товариство в особі усіх органів управління товариством повинно вживати вичерпних заходів щодо захисту комерційної і службової інформації, забезпечувати конфіденційність і режим роботи з такою інформацією, встановлювати перелік такої інформації, дотримуючись розумного балансу між відкритістю товариства і прагненням не завдати шкоди його інтересам.

До трудового договору з посадовими особами і працівниками акціонерного товариства в обов'язковому порядку включаються умови про нерозголошення конфіденційної інформації.

Перелік інформації, що складає комерційну чи службову таємницю для акціонерного товариства, встановлюється відповідно до чинного законодавства статутом товариства, внутрішнім положенням товариства про комерційну чи службову таємницю.

Використання інсайдерської інформації. Інсайдерською інформацією вважається будь-яка конкретна неоприлюднена інформація про емітента, його цінні папери або договори щодо них, яка є істотною, тобто у разі оприлюднення може значно вплинути на ринкову вартість цінних паперів.

Ознаками такої інформації є:

- безпосереднє відношення її до акціонерного товариства, його дочірніх підприємств, цінних паперів, а також перспектив бізнесу;
- конкретний і точний її характер;
- не є загальнодоступною;
- у разі опублікування вплине на курс чи вартість цінних паперів акціонерного товариства.

Носями інсайдерської інформації (інсайдерами) є діючі або колишні члени наглядової ради, перша особа правління та члени правління акціонерного товариства, керівники і працівники підрозділів акціонерного товариства, що володіють відповідно до покладених на них обов'язків неоприлюдненою інформацією, документами і фактичними даними, які при опублікуванні або розкритті такої інформації можуть істотно вплинути на діяльність та/чи вартість цінних паперів акціонерного товариства.

Інсайдерам забороняється розголошувати доступну їм інсайдерську інформацію та здійснювати операції з використанням інсайдерської та конфіденційної інформації.

Перелік інсайдерської інформації для акціонерного товариства встановлюється відповідно до внутрішнього положення товариства. Порядок роботи з інсайдерською інформацією та її використання встановлюється наглядовою радою, що є невід'ємною частиною трудових контрактів з посадовими особами акціонерного товариства, які мають доступ до інсайдерської інформації.

У разі порушення права на інформацію учасник вправі звернутися до суду.

Так, задовольняючи позов Д. до ТОВ «Вежа» про зобов'язання надати інформацію, місцевий Бродівський районний суд Львівської області виходив з того, що Д., як один з двох учасників ТОВ, має право на одержання інформації з таких питань господарської діяльності товариства, як укладення конкретних господарських договорів, що спричинили збитки товариству, щодо витрат товариства, пов'язаних із закордонним відрядженням другого учасника – директора товариства К. тощо. При цьому суд зазначив, що інформація, яку вимагає позивач для ознайомлення, безпосередньо пов'язана з діяльністю товариства і він, як його учасник, має на це право, а чинним законодавством не передбачено обмежень у цьому. Дане рішення залишено без змін ухвалою колегії суддів судової палати у цивільних справах апеляційного суду Львівської області від 8 липня 2002 року, а ухвалою колегії суддів судової палати у цивільних справах Верховного Суду України від 22 листопада 2002 року в задоволенні касаційної скарги ТОВ на рішення судів відмовлено.

Висновок. Враховуючи вищевикладене, можна запропонувати таке визначення: корпоративні права – це сукупність правових можливостей учасника певної юридичної особи, зміст яких визначається її організаційно-правовою формою.

Література

1. Конституція України. – К. : Просвіта, 1996. – 78 с.
2. Господарський кодекс України. – К. : Атіка, 2003. – 208 с.
3. Цивільний кодекс України // Відомості Верховної Ради (ВВР). – 2003. – № 40-44.
4. Закон України «Про ціни та ціноутворення» від 3 грудня 1990 року №508 // Закони України. – Т. 1. – К., 1996. – С. 37-47.
5. Закон України «Про власність» від 7 лютого 1991 року № 6477 // Закони України. – Т. 1. – К, 1996. – С. 173-188.
6. Закон України «Про власність» від 7 лютого 1991 року № 697-ХІІ // Закони України. – Т. 1. – К, 1996.
7. Закон України «Про підприємництво» від 7 лютого 1991 року № 698-ХІІ // Закони України. – Т. 1. – К, 1996.
8. Закон України «Про підприємства в Україні» від 27 березня 1991 року № 887-ХІІ // Закони України. – Т. 1. – К, 1996.
9. Закон України «Про цінні папери та фондову біржу» від 18 червня 1991 р. № 1201-ХІІ // Закони України. – Т. 1. – К, 1996.
10. Закон України «Про інвестиційну діяльність» від 18 вересня 1991 року № 1560-ХІІ // Закони України. – Т. 1. – К, 1996.
11. Закон України «Про господарські товариства» від 19 вересня 1991 року №1576-ХІІ // Закони України. – Т. 1. – К, 1996.
12. Закон України «Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні» від 30 жовтня 1996 року № 448/96-ВР.
13. Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про оподаткування прибутку підприємств» від 18 листопада 1997 року № 639/97.

14. Закон України «Про Національну депозитарну систему та особливості електронного обігу цінних паперів в Україні» від 10 грудня 1997 року № 710/97-ВР.
15. Указ Президента України «Про корпоратизацію підприємств» від 15 червня 1993 року № 210/93.
16. Указ Президента України «Про інвестиційні фонди та інвестиційні компанії» від 19 лютого 1994 року № 55/94.
17. Указ Президента України «Про холдингові компанії, що створюються в процесі корпоратизації та приватизації» від 11 травня 1994 року № 224/94.
18. Декрет Кабінету Міністрів України «Про довірчі товариства» від 17 березня 1993 року № 23-93.
19. Акціонерні товариства. Організація та діяльність. – К. : Фонд державного майна України, 2003. – 344 с.
20. Аналітична довідка про хід приватизації у січні – вересні 2004 р. // Державний інформаційний бюлетень про приватизацію. – 1998. – №12. – С. 6-7.
21. Білик М. Д. Управління фінансами державних підприємств / М.Д.Білик. – К. : Знання, 2008. – 312 с.
22. Васильев Ю. П. Управление развитием производства (Опыт США) / Ю.П. Васильев. – М. : Экономика, 2001. – 239 с.
23. Вінник О. Господарські товариства і виробничі кооперативи: правове становище / О.Вінник. – К. : Знання, 2007. – 309 с.
24. Стівен Д. М. Боротьба за вдосконалення всесвітнього корпоративного управління [перекл. з англ.] / Девіс М. Стівен // Економічні реформи сьогодні. – 2006. – № 25. – С. 6-11.

УДК: 67.9303.7

І. Томюк

кандидат історичних наук, доцент;
Львівський університет бізнесу та права;

О. Пулин

кандидат історичних наук, доцент,
Академія сухопутних військ ім. П. Сагайдачного (Львів)

ПРОБЛЕМИ ПІДВИЩЕННЯ ЗАГАЛЬНОГО РІВНЯ ПРАВОВОЇ СВІДОМОСТІ ТА ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ СТУДЕНТІВ УКРАЇНИ

У статті порушено проблему підвищення загального рівня правосвідомості та правової культури студентів, системи їх правових знань, а також поглядів, переконань щодо важливості та соціальної цінності права.

Ключові слова: *правова культура, правосвідомість, правова етика, правові норми, правосуб'єктність, правова поведінка, правові дії, правопорядок, правове виховання.*

В статтю затронута проблема підвищення загального рівня правового свідомості та правової культури студентів, системи їх правових знань, а також поглядів, переконань щодо важливості та соціальної цінності права.

Ключевые слова: *правовая культура, правовое сознание, правовая этика, правовые нормы, правосубъектность, правовое поведение, правовые действия, правопорядок, правовое воспитание.*

In the state problem of increase of the general level of sense of justice and legal culture of students. State should convince young generation that in the near future obligations of construction of a lawful state what exactly depends on it the future of our country lay down on them.

Key words: *legal culture, sense of justice, legal etiquette, norms, behaviour, actions, the law and order, legal education.*

Постановка проблеми. Характеризуючи сучасну українську політико-правову дійсність, не можна уникнути невтішного висновку щодо недостатнього рівня правової свідомості та правової культури членів суспільства. У зв'язку з цим наукове вивчення такої важливої категорії, як правова культура, є вельми актуальним. За узагальненим визначенням правова культура – це система правових знань, а також поглядів, переконань щодо важливості та соціальної цінності права, на якій засноване позитивне ставлення особи до права, законності, правопорядку, ретельне виконання правових приписів внаслідок упевненості в доцільності й необхідності неухильного дотримання вимог законів та інших нормативно-правових актів.